

Смислата на учењето на класичните јазици денес

Бранко Горгиев
Филозофски факултет, Ниш
BRANKOG@filfak.ni.ac.yu

Апстракт: Во овој труд се занимаваме со проблемот на основаноста на потребата за изучување, проучување и поучување на класичните јазици денес, а во рамките на пошироките потреби на денешниот образовен школски систем, од каде би било воопшто можно да се фундаираат и извесни нови аспекти, не само во наставата на класичните јазици, туку и во наставата на јазиците воопшто.

Клучни зборови: класична филологија, класични јазици, внимание, ритам/темпо, ленто.

Целта на овој труд е, како што открива и неговиот наслов „Смислата на учењето на класичните јазици денес“, да се обиде да го одреди местото, улогата, целта, потребата, значењето и вредноста на учењето на класичните јазици денес, како во еден потесен, партикуларен и практичен контекст, така и во еден поширок, универзален и духовен контекст.

Но пред да се обидеме да дадеме било каков одговор на мошне важното прашање на смислата, се чини нужно ќе биде најнапред да отвориме еден сет на прашања кои се однесуваат на расветлувањето на самиот предмет на овој труд. Пред сè, ги имам во вид овие две прашања: 1) што е тоа класична филологија и 2) што се тоа класични јазици? Но и неколку од нив изведени: 1) што таа/тие нас нè учи (-ат) 2) за што нè оспособуваат и 3) дали таа/тие можеби повратно нè учат, не само како да учиме, туку и како другите да ги поучуваме.

Но да појдеме по ред, значи:

1) Што е тоа класична филологија?

Можеби нејзина најкуса дефиниција би била следнава: класичната филологија е онаа наука која дава еден холистички увид или поглед на сите оние најважни нешта кои суштински ја одредиле нашата Западна цивилизација, а тоа е несомнено нејзиниот антички период, во еден временски интервал од приближно два милениума, или во потесна смисла, нејзиниот класичен период кој трае некаде од крајот на VI век до IV пред Христа, кај Грците, односно меѓу II век ст. е. и I век н. е., кај Римјаните, значи, земени заедно, во временски интервал од околу половина милениум. Доколку го земеме пак и позноантичкиот период кој се протега и до V век по Христа, тогаш и овој потесен интервал би се протегнал на повеќе од еден милениум. Нејзиниот внатрешен и поширок предмет е, значи, античкиот класичен период, како на грчкиот Исток, така и на латинскиот Запад во неговата севкупност. За самото значење и вредноста на изучувањето на овој поширок предмет на класичната филологија се надевам не треба премногу да се зборува. Многумина и подобри и позначајни луѓе пред мене и подобро беседеле и поубаво пишувале за тоа. Исто така, сосема е извесно и дека секое напојување на самите извори на европската и светска цивилизација има секогаш и немерливо поголема вредност од проучувањето на сè она што би следело по изворите.

Заклучок: што се однесува до зададениот предмет на проучување, класичната филологија секогаш ќе биде во одредена предност во однос на било која општествена, хуманистичка и филолошка наука, бидејќи единствено таа е навистина повикана да дава не само аналитички и поединечни одговори, туку и синтетички и заокружени одговори по прашањата на изворите на европската култура.

2) Што се тоа класични јазици и кое е нивното место во рамките на класичните науки?

Самиот класичен период, во рамките на вообичаената школска програма по класични студии, начелно се изучува на три нивоа: лингвистичко-историски, книжевно-историски и културно-историски план. Што се однесува до самата тројна схема на изучување, јасно е дека таа е содржана во студиите на кој било современ јазик. Па сепак, нека ми биде дозволено да изнесам по нешто за секој од овие планови, за да можеме да востановиме не само одредени сличности меѓу класичната филологија и сите останати филолошки групи, туку и извесни разлики.

Така, во рамките на класичната филологија на лингвистички план, се проучуваат два јазика, латинскиот и старогрчкиот – и тоа на сите нивоа – фонетско, морфолошко, синтаксичко, на ниво на граматичка норма, како и во различни историски пресеци, бездруго во компарација со останатите индоевропски јазици, од старословенски до санскрит, каде е во суштина застапен и еден историско-компаративен пристап. На книжевно-историски план класичниот период се изучува низ призмата на класичните книжевни дела разделени по родови и видови, потоа низ призмата на философијата, реториката и историографијата. Конечно, на културно-историски план, класичниот и

антички период се проучуваат низ делувањето на истиот врз сите клучни културни случувања на средниот и новиот век.

Јасно е дека класичните јазици, во рамките на пошироките класични студии, претставуваат истовремено и предмет и средство на истражување, изучување и учење, што значи дека истите се поставени на речиси исто рамниште со проучувањето и изучувањето на кој било друг современ јазик и тоа според дадената, веќе спомнатата, тројна схема. Па сепак, извесно е дека постојат и одредени специфични разлики меѓу класичните и студиите на некој современ јазик. Разлики, за коишто сметам дека се огледуваат на неколку рамништа: 1) на план на бројноста на непознаниците врзани за класичните јазици, од една, и неможноста, т.е., објективните тешкотии во нивното разрешување со оглед на нивната старост, од друга страна; 2) на план на архаичноста, изворноста и парадигматичноста на класичните јазици, кои сами по себе претставуваат најчесто основа и парадигма на поголем број современи (тнр. романски) јазици; 3) и на план на релативно потешкото совладување на класичните јазици во однос на кој било современ јазик, со оглед на нивната „нежива“, т. е. неговорна примена денес.

Заклучок: што се однесува до архаичноста, изворноста и парадигматичноста на класичните јазици, тие се повторно во една блага предност во однос на современите јазици, но што се однесува до спомнатите непознаници и релативно потешкото совладување на латинскиот и старогрчкиот јазик, во предност се современите јазици.

Ако ги земеме предвид и само овие факти, вредноста на изучувањето и конкретното учење на класичните јазици се чини повторно е несомнена. Но и покрај тоа, не е мал бројот на оние кои и понатаму се прашуваат колку можат класичните јазици, па и класичното образование воопшто, навистина да му користат на поединецот. За жал, овде ги имаме во вид не само оние најчести и стереотипни мислења кои се базираат на една несреќно избрана и прилично популарна синтагма според која класичните јазици се изедначуваат со некакви „мртви јазици“ (од каде и произлегува ставот дека е бесмислено да се изучува нешто што е одамна заборавено и мртво, што бездруго не е неважно), туку и, многу повеќе, мислењата на оние „поучените“, а според кои во новото реформирано образование „право на живот“ би имало само она знаење кое може да се сведе на гола информација и тоа видена низ призмата на нејзината практична применливост, со што, самото знаење всушност (несвесно или свесно) се сведува на своевиден интелектуален производ, којшто, во крајна линија, би бил подложен на купопродајните односи на „светскиот пазар на знаење“.

Во одговор на оние од првата група ќе го наведеме мислењето на М. Кезеле, која вели дека „учењето на класичните јазици на возраст од 11 до 18 години директно влијае на интелектуалниот и морален развој на поединецот. Тоа го покажуваат многу студии. Приговорите дека латинскиот и грчкиот јазик се многу тешки за учење, бидејќи бараат прилично меморирање, оправдани се, меѓутоа целосно занемарливи во однос на важноста

на резултатите кои ги постигнуваат учениците – класичари подоцна, во понатамошните студии на општествените или егзактните науки, или во подоцнежната дејност“. [1]

Како дополнување на ова мислење ќе го наведеме и мислењето на еден друг класичар, Д. Новаковиќ, кој тврди дека „учењето на класични јазици во младоста е една од проверените методи на програмирање на човечкиот мозок и дека истото го подготвува мозокот на креативни мисловни активности едновременно штитејќи го мозокот од мозочна атрофија“. [2] И уште еден негов став во кој вели дека „генерациското искуство покажува дека учењето на латински и грчки јазик во раната младост преставува особено успешна постапка на формирање на мозочните меѓуврски кои на својот сопственик му даваат способност за креативно и луцидно размислување“. [3]

Заклучок: едно самопрегорно и најрано занимавање токму со тнр. „мртви јазици“, не само што ја зголемува човечката креативност и луцидност, туку и на план на човечката неурологија, па и простата физиологија, му овозможува и поквалитетен и подолг живот на човечкиот мозок.

И покрај тоа што овој навидум парадоксален заклучок – според кој токму она што се нарекува и смета за „мртво“ му овозможува на човекот и подолг и подобар живот – би можел на денешниот човек да му се чини доволно интригантен и убедлив, бидејќи, како што гледаме тој се повикува на успешноста и на здравјето, две универзални вредности кои денес особено високо се котираат во современото општество (притоа и не навлегувајќи во целост во егзактноста на спомнатите факти, бидејќи за валидна препорака на класичните јазици можеби е доволно и само една нивна половина да биде егзактно потврдена), сепак се чини како нешто да му недостасува на овој заклучок. Нешто што би било можеби поважно и од општествениот успех и од личното здравје, а тоа е – извесна длабочина!

Затоа, во одговор не само на оние од првата група, туку многу повеќе на оние од втората група, кои класичното образование и воспитание би сакале да го сведат само на образование, па образованието да го сведат на знаење, а потоа знаењето на практично знаење, за кое повторно сметаат дека „најдобро“ би било и тоа да се сведе на една оголена практична информација, а со цел сето тоа да се стави во промет сведувајќи го на една единствена „вредност“, чиј последен критериум на вистинитоста би станал пазарот а не самата Вистина (оти веројатно и заборавиле дека постојат и некакви духовни вистини), ќе ги наведеме мислењата на тројца филолози, класичари, филозофи и мислители со исклучителен авторитет: Симон Вејл, Бела Хамваш и Фридрих Ниче. Мислења, кои исто така ја допираат оваа проблематика, но на еден, како што се чини, далеку подлабок и поинтригантен начин.

Така, француската класичарка, писателка и филозоф, Симон Вејл (1909 – 1943 год.) во една нејзина студија со симптоматичен наслов „Размислување за доброто користење на школското учење имајќи ја во вид љубовта кон Бога“, [4] изнесува еден интересен став,

според кој, вистинската и речиси единствена цел на учењето воопшто не се состои само, како што вообичаено се смета, во стекнувањето на знаење, туку пред сè, во одгледувањето на човековото внимание. [5] Според С. Вејл, оваа второстепена и изведена цел на сите школски вежби има далеку поважна улога од која било првостепена и поединечна цел на секоја вежба, односно од самото сфаќање, образложување или решавање на конкретниот проблем содржан во неа.

Овој нејзин став поаѓа од основната претпоставка дека ниту еден вистински напор кој би бил проникнат со вистинско внимание никогаш не е залуден. Дека конкретните минути и часови на сосредоточено внимание на студентите над еден латински текст или одреден проблем од областа на геометријата или аритметиката, и покрај жаловоста на решенијата или просечноста на добиените резултати, секогаш се далеку повредни од конкретните позитивни решенија и резултати, бидејќи самите тие посредно развивале една, како вели С. Вејл, „таинствена димензија“, односно „моќ на вниманието“. Притоа, како што нагласува Вејл, не треба да се помеша оваа таинствена димензија со волјата, односно со телесното, мускулно и интелектуално напрегање, кои „според потребата стискаат заби и влечат“. [6] туку со радоста и уживањето, кои при учењето се барем онолку потребни колку и дишењето при трчењето, оти, заклучува истата авторка, „таму кајшто ја нема таа радост, ги нема ни студентите“. [7] Така сфатената волја, смета С. Вејл, нема место во процесот на учењето, бидејќи „сфаќањето може да биде водено само од желбата, а за да постои желбата, треба да постои уживање и радост“, [8] зашто „разбирањето расте и донесува плодови само во радоста“. [9] Единствено онаа волја, која С. Вејл ја нарекува „волја за точноста“ и која стои пред секоја вежба, има право на постоење, бидејќи таа е услов на секој вистински напор. Додека желбата треба да биде што повеќе ослободена од било каква непосредна врзаност, било за добрите оценки, успехот на студиите и слично, а истовремено што повеќе насочена кон самото разбирање и конечно, кон Бога, зашто, како што вели Вејл: „желбата насочена кон Бога е единствена сила која е во состојба да ја воздигне душата“. [10] Така и вниманието треба да биде што е можно повеќе ослободено од секоја поединечна содржина, односно да наликува, како што вели таа, на човекот „којшто се искачил на гората и со еден поглед ги опфаќа сите шуми и рамници, а притоа поединечно не ги ни забележува“. [11] Значи, вистинското внимание настанува во оној миг кога ќе ја запреме сопствената мисла, за таа да биде расположива, испразнета и отворена за својот објект, да прерасне во една исчекувачка мисла која не бара ништо, а е подготвена да ја прими новата содржина. Доколку мислата побрза и поита кон својот објект, тогаш истата повеќе не е расположива за вистината, бидејќи прерано се обликувала, па така настануваат сите бесмислици во преводите од странските јазици, сите стилски недоветности, сите бесмислени решенија на геометриските проблеми и секое невешто развивање на идеите во задачите по мајчин јазик.

Ставот на С. Вејл е дека најскапоцените добра никогаш не треба да се бараат туку исчекуваат, оти, како што вели: „човекот никогаш не може да ги пронајде со помош на сопствените сили, па доколку и почне да ги бара, место нив ќе најде лажни добра за кои нема ни да знае дека се лажни“. [12] На прашањето, пак, дали истото се однесува и на сите оние прозаични школски вежби, таа одговара дека истиот универзален закон може да се

примени и на нив, затоа што се и тие едно мало делче на поединечната вистина, поточно, тие се истовремено мала слика на онаа единствена вистина која еднаш со човечки глас рекла: „Јас сум вистина“. А доколку така ја сфатиме Вистината, тогаш дури и најпростата школска вежба би наликувала на „света тајна“.

За непроценливата важност на оваа метода С. Вејл вели дека запознавањето на учениците и студентите со неа е прва должност на наставниците и тоа не само во најопшта смисла, туку дури и за секоја вежба поединечно. Тоа пак значи, за секоја вежба да го пронајдеме „специфичниот начин на посакуваното исчекување на вистината“ и тоа „без запнувања“, или сосема конкретно да го сосредоточиме „вниманието на зададените елементи на некој геометриски проблем, а не да го разбереме неговото решение“... или „на зборовите на некој латински или грчки текст, а да не го бараме нивното значење“... или „додека пишуваме, чекајќи да ни дојде вистинскиот збор сам од себе, отфрлајќи ги само несоодветните зборови“. [13]

Оттаму и, според неа, од непроценлива важност е да се запознаат учениците и студентите со методата на внимателно и тивко исчекување на вистината, односно да бидат воведени, поучени и подготвени самостојно да ја развиваат спомнатата моќ на внимание, која кај нејзе е доведена и подигната до едно метафизичко и религиозно рамниште. Рамниште кое, според Вејл, несвесно нè подготвува еден ден понепосредно да ја доживееме убавината на некој Расинов стих, или убавината на молитвата, т. е. разговорот и комуникацијата со самиот Бог, или, дури да му помогнеме на некој несреќник во неговата најголема несреќа. Оној младич, пак, вели таа, „кој е способен да ја сфати оваа вистина и кој е доволно благороден во прв ред да го бара тој плод, учењето ќе му ја донесе исполнетоста на сите духовни плодови, дури и надвор од кое било религиско верување“. [14] Оттаму и самото учење, смета С. Вејл, поблиско е до Бога од која било друга човечка дејност токму заради развивањето на овие „таинствени сили“, т. е. „вниманието“, кое е самата душа на учењето, за да заклучи на крај дека „оној кој ги поминал годините на ѓаконување и студирање, а во себе не го развивал ова внимание, извесно изгубил големо богатство“. [15]

Наместо заклучок – прашање: ако добро сме ги разбрале мислењата и ставовите на Симон Вејл, според кои единствено развивањето на онаа мистична димензија дури и во школското учење, која таа ја именува со внимание, има вистинска вредност и дека секој вложен напор во стекнувањето на истото, наспроти сите проблеми, препреки и неуспеси кои објективно би нè стоеле на тој пат, нè водат кон еден долгорочен и метафизички успех, тогаш, претпоставувам со право би се запрашале дали гореспомнатите разлики меѓу класичните и современите јазици што ги индициравме на планот на бројните непознаници врзани за класичните јазици, како и на планот на нивното релативно потешко совладување, може да биде всушност нивна предност, а не отежнувачка околност? Ако ги земеме во вид спомнатите ставови и мислења на М. Кезеле и Д. Новаковиќ, одговорот извесно би бил: веројатно, да!

Со цел да го истражиме подлабоко ова претпоставено – да – и внесеме во него поголем степен на извесност, уште еднаш ќе се позанимаваме со класичната филологија, но сега и

на еден поширок, универзален план, ставајќи ја истата и на едно духовно рамниште. Тоа пак значи да се обидеме да го истражине она што се наоѓа не само исклучиво во самите јазици и нивните граматички правила, во одделни мудри цитати, сентенци и вдахновени текстови, туку и во она што останува по малку вон зборовите, текстот, правилата, а што би можело да се нарече дух на класичната филологија.

Во што најдобро се огледа овој дух? Во подрачјето на она што во музичката уметност се нарекува со термините „боја“, „темпо“ или „ритам“, бездруго, во дадениов случај применети на класичната филологија, особено последниот од нив. За појасно да го согледаме значењето на терминот „ритам“ и едновременно подлабоко да разбререме во што се огледа духот на класичната филологија, но и духот на автентичниот живот воопшто, ќе биде неопходно најнапред да видиме на што се тие спротиставени, или кои се нивните опозити.

Во таа смисла би укажале на мошне луцидното разгледување на поимот „ритам“, на унгарскиот филозоф и класичар Бела Хамваш. Во неговото дело *Патам*, Хамваш сосема јасно ги одвојува и спротиставува термините „ритам“ и „темпо“. Според него ритам имаат природата, животот, мислењето, уметноста, отчукувањето на пулсот даден со самиот живот, додека секоја механика може да има само темпо и, сходно на тоа, секоја машина може да биде само еден најобичен автомат. [16] Затоа, според Хамваш, никогаш не смеат да се мешаат ритамот и темпото, бидејќи ако наместо ритамот во животот го примениме темпото, што, се чини, е наша вообичаена, секојдневна состојба, резултатот ќе биде, како што вели овој автор: „loss of life-essence“, или „губиток на животната содржина (суштина)“. Па, како да ги разликуваме најконкретно ритамот и темпото, или, како што вели Хамваш, „присуството на духот и животот од празнината и имитацијата на животот“. [17] Според него, низ едноставното сознание кое нѝ вели дека танцот поседува ритам, додека војничкиот чекор поседува темпо, или дека ритмично би било отчукувањето на нашето срце, додека справата наречена метроном секогаш ќе отчукува темпо, дури и кога нивната нумеричка вредност би била истоветна.

За овој, пак, би рекле, речиси „мистичен ритам“, којшто е својствен на самиот живот, можеби најинспиративно ќе проговори германскиот филозоф и, исто така, класичен филолог, Фридрих Ниче, кој, при тоа, ќе ги даде и следниве „необични дефиниции“ на класичната филологија.

Во предговорот на неговата книга „Освит“, објавена во далечната 1886 година, Ф. Ниче ќе каже: „Да го кажеме тоа, како што може меѓу нас да се каже, толку тивко за целиот свет да го пречуе тоа и нас! Пред сè, да го кажеме тоа тивко... Овој предговор доаѓа доцна, но не и предоцна, оти што всушност значат пет или шест години? Една таква книга и еден таков проблем не итаат; згора на тоа, ние сме пријатели на тоа ленто (споро, тивко), јас исто така, како и мојата книга. Та не сум бил попусто филолог; можеби сеуште сум и тоа, што би се рекло, учител на бавното читање. Конечно, јас и пишувам бавно. Сега тоа не припаѓа само на моите навики, туку и на мојот вкус – можеби лош – повеќе да не пишувам ништо, што нема да го доведе до очајување секој оној што е во „заитаност“. Имено, филологијата е

онаа ценета уметност која од своите почитувачи бара, пред сè, едно – чекорење на страна, препуштање на времето, стивнување, успорување – уметност налик на уметноста на златарот и врвна вештина применета на јазикот, која треба да ја заврши само онаа фина, пипава работа и која не постигнува ништо доколку не го прави тоа ленто. Но, токму затоа и филологијата денес е попотребна од кога и да е, токму затоа и таа нас најсилно нè привлекува и маѓепсува среде векот на „трудот“, што би се рекло, на забрзаноста, на една непристојна и неумерена итност која сака да заврши веднаш со сите работи, дури и со секоја стара и нова книга. Самата филологија не завршува така лесно со ниедна работа: таа учи како да се чита добро, што значи да се чита бавно, темелно, внимателно, концентрирано, со внатрешни мисли, со ширум отворени ментални врати, со нежни прсти и очи... Мои трпеливи пријатели, оваа книга им се обраќа само на совршените читатели и филолози: научете добро да ме читате“. [18]

За што зборува Ниче? Тој зборува за еден ритам кој ѝ е својствен на самата класична филологија – ленто – бавен ритам кој нè извлекува од непристојното и механичко темпо на современиот живот, додека филологот е учител на бавното читање, а филологијата еден вид на уметност која наликува на филигранската врвна уметност, во овој случај, применета на јазикот. Нашиот влез во нејзиното подрачје е условен од нашата смисла за успорување, стивнување, стишување и чекорење од страна, вон заитаниот, забрзан и нехуман тек на она што денес сосема нелегитимно се именува со „живот“, со оглед на неговото темпо, кое ѝ е повеќе својствено на машината отколку на некакво живо суштество.

Што учи класичната филологија посредно, значи, на план на ритамот, бојата или духот!? Таа учи, пред сè, добро да се чита! Меѓутоа, доколку ги замениме објектите, па кажеме: „таа учи добро да се живее“, што значи, да се ‘живее’ „бавно, темелно, внимателно, концентрирано, со внатрешни мисли, со ширум отворени ментални врати, со нежни прсти и очи“ [19] ... тогаш несомнено сме пристигнале и до скриената цел, тајното место, незаменливата улога, ненадминатата последна цел, потребата, значењето и универзалната вредност на класичната филологија, поточно, на секоја наука која тежнее секогаш да се надмине самата себеси, да го отвори човечкиот дух и приведе до самиот Дух. Во светло на овие размислувања, смислата на учењето на класичните јазици денес се покажува не само како темелно насушна, туку и, како се чини, попотребна вредност од која било друга. За оваа Вредност, да ја парафразираме уште еднаш вдахновената Симон Вејд, можеби би вредело да поделиме сè што имаме, не задржувајќи ништо за себе. [20]

Белешки:

[1] Marija Kezele, Što latinski jezik radi u našoj školi? www.pujanke.hr/klasični-jezici 1. htm

[2] Ibid.

[3] Ibid.

- [4] Simone Weil, Iščekivanje Boga, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 67-75.
[5] Ibid., стр. 67.
[6] Ibid. стр. 71.
[7] Ibid.
[8] Ibid.
[9] Ibid.
[10] Ibid., стр. 72.
[11] Ibid.
[12] Ibid.
[13] Ibid., стр. 72-73.
[14] Ibid., стр. 75.
[15] Ibid., стр. 74.
[16] Bela Hamvaš, Patam, Centar za geopoetiku, Beograd, 1994, str. 232.
[17] Ibid.
[18] Fridrih Niče, Osvit, Rad, Beograd, 1984, стр. 12-14
[19] Ibid.
[20] Нав. дело, стр. 75.

Summary

THE PURPOSE OF LEARNING CLASSICAL LANGUAGES TODAY

The value of learning classical languages can be viewed on two levels: on a wider – extralinguistic level, and a narrow – linguistic level. The former reveals the importance of dealing with the very principles and sources of modern Western civilization. The latter indicates the significance and value of learning classical languages. It also includes a spiritual context present on four levels: 1) in developing a mysterious metaphysical dimension, or ‘the power of attention’ (S. Weil); 2) in developing the metaphysical method of careful and attentive awaiting the truth; the truth which reveals beauty, your neighbour, yourself and God; 3) in developing a subtle feeling for differentiating spiritual categories – ‘rhythm=life’, from non-spiritual ones – ‘tempo=imitation of life’ (B. Hamvas); 4) in developing the category of ‘rhythm’ to the degree which F. Nitché calls ‘lento’, i.e. slow, quiet, attentive, appropriate for life itself, rhythm – as opposed to the inhuman and mechanical tempo of modern life.